
Omer Ibrahimagić

Sigurnosne studije u tranziciji*

U eri rastuće globalne neizvjesnosti i novih prijetnji sigurnosti kao i raširene zbuđenosti tekućim zbivanjima u svijetu, knjiga SIGURNOSNE STUDIJE U TRANZICIJI predstavlja pravovremen i dobrodošao poduhvat u istraživanju i teorijskom osmišljavanju sigurnosne problematike. Ona sadrži značajne doprinose grupe autora s različitim teorijskim polazištima i kulturnim tradicijama, ali sa sličnim sistemima i ljestvicama vrijednosti. Osobnost knjige čini i okolnost da je zajednički izdavački napor dva bosanska univerziteta.

Struktura knjige, iako dosta homogena u pogledu predmeta razmatranja, prilagođena je njenoj dvostrukoj namjeni i prirodi: ona je, s jedne strane, istraživački poduhvat i doprinos nauci, a s druge, u cjelini ili u odabranim dijelovima, može poslužiti kao udžbenik iz oblasti sigurnosti.

Nakon razmatranja posvećenih razvoju i ciljevima sigurnosnih studija, sadržanih u prvom poglavlju, u drugom poglavlju autor N. Bašić izlaže savremene doktrine nacionalne i međunarodne sigurnosti s posebnim osvrtima na realističku i neoliberalnu institucionalističku teoriju međunarodnih odnosa. Pri tome autor pravi jasnu razliku između klasičnih realista, koji krajnji cilj države vide u uvećanju njene moći i sile, i neorealista, koji glavni cilj države vide u ostvarivanju vlastite sigurnosti. Po mišljenju autora, i jedni i drugi, međutim, smatraju da najmoćnije države osnivaju i podržavaju one međunarodne institucije kroz koje mogu djelovati da bi zadržale ili poboljšale vlastite pozicije u hijerarhiji svjetske moći. U kritici neorealista autor ističe njihovu manu da ne sagledavaju koliko saradnja između država može biti značajan instrument njihovog opstanka.

Temeljna teza neoliberalnih institucionalista je – smatra autor – da države trebaju nastojati da u međusobnim odnosima ostvaruju najveću moguću **zajedničku** korist, koja se postiže saradnjom, a ne najveću vlastitu

*"Sigurnosne studije u tranziciji" autora Nedžada Bašića, Peter Stoett i dr. Univerzitet u Bihaću, Centar za ljudska prava i prevenciju konflikata u saradnji sa Univerzitetom u Banjoj Luci, Centrom za geostrateška istraživanja, Bihać 2003.

korist (koja se ostvaruje kroz suparništvo). Ta korist su, prije svega, interesi elita, koje putem međunarodne saradnje država stvaraju svoju transnacionalnu mrežu, koja stvara transnacionalne ideje, norme i institucije. U ovom, kao i u ostalim poglavljima čiji je autor dr. Bašić (kojih ima šest) fusnote su navođene na izvornom, engleskom jeziku, što ima dvije prednosti i jedan nedostatak: zna se precizno šta je autor napisao i studenti mogu ovladati stručnom terminologijom, ali oni koji ne znaju engleski ne mogu se uopće koristiti fusnotama.

U trećem poglavlju, koje nosi naziv: **«Promjene sigurnosne paradigme»**, pisac analizira evoluciju i transformaciju uloge države u stvaranju nacionalne sigurnosti, koju karakterizira opadanje specifične težine političkih i vojnih činilaca, a porast ekonomskih. Analizirajući promjene u globalnoj strukturi ekonomske i tehnološke moći, autor s pravom ističe da «posjedovanje novih tehnologija, informacija i sposobnosti njihove brze obrade i prijenosa sve više određuje položaj pojedinih zemalja, ne samo na svjetskom tržištu nego i na vojnom, tj. na planu sigurnosti. On pri tome ukazuje na opasnost da stalni i sve brži razvoj nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja definitivno otvara vrata mogućnostima za samouništenje ljudske vrste. On također opominje da je počela era novih bioloških oružja, u kojoj postoji opasnost da male zemlje, koje ne pokazuju uvijek sklonost ka demokratskom razvoju, dođu u posjed bioloških oružja s velikom razornom moći, što međunarodni sistem sigurnosti čini sve fluidnijim i fragilnijim.

U izlaganjima o ulozi transnacionalnih i multinacionalnih kompanija autor iznosi zabrinjavajuće zapažanje kako nemoć siromašnih da se organiziraju u globalnu koaliciju predstavlja novu opasnost, koja će se sve više iskazivati u jačanju globalnih terorističkih organizacija, koje će sve više dobijati legitimnost svog djelovanja u okviru svojih etničkih, vjerskih ili rasnih marginaliziranih grupa.

Promjena spektra aktera i prijetnji sigurnosti, po mišljenju autora, što je izloženo u četvrtom poglavlju, ogleda se u ubrzavanju migracija, jačanju transnacionalnih kriminalnih kartela, ekspanziji globalnog terorizma, sve drastičnijim ekološkim promjenama, brzom širenju neizlječivih infektivnih bolesti, renesansi nacionalizma i ekstremnog vjerskog fanatizma, što je sve dramatično povećalo značaj tzv. konflikata niskog intenziteta u ukupnoj sigurnosnoj strategiji.

Dijeleći sigurnosnu paradigmu na državnu i nedržavnu, autor svoju pažnju usredotočuje na ovu drugu, posebno na uzroke pojave međunarodnog terorizma, unutrašnju organizaciju i ciljeve terorističkih skupina, načina njihova djelovanja kao i na pomjeranje težišta njihova djelovanja sa izazivanja straha i haosa na uništavanje najosjetljivijih dijelova svjetske ekonomske, finansijske i tehnološke infrastrukture. Obilje dragocjenih

informacija i lucidinih zapažanja sadrži i osvrt na međunarodne kriminalne karte.

U odjeljku posvećenom **funkcionalnoj** prijetnji sigurnosti, pod kojom se podrazumijevaju procesi izazvani «bez zle ljudske namjere», obrađene su transnacionalne, tj. transdržavne migracije, velike epidemije i globalna ekološka kriza. Državno-centričnu prijetnju sigurnosti kroz posjedovanje nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja autor shvaća također vrlo ozbiljnom zalažući se za što strožije oblike kontrole njihova razvoja, stokiranja i profileracije. Veliku opasnost pri tome autor vidi u mogućnostima saveza između država i nedržavnih aktera. Ovo poglavlje autor završava klasifikacijom tradicionalnih i netradicionalnih vidova korišćenja vojne sile.

Peto poglavlje, koje je posvećeno pitanjima regionalne sigurnosti, pod kojom se eufemistički podrazumijeva sigurnost zemalja «Trećeg svijeta», sadrži razmatranja promjena unutrašnje prirode regionalnih konflikata, pitanja identifikacije regionalnog sigurnosnog kompleksa kao i njegove kulturne, vjerske i rasne dimenzije, te vrlo kvalifikovana izlaganja odnosa islama i regionalne sigurnosti. U tom kontekstu autor posebno razmatra pitanje je li islam prijetnja regionalnoj i globalnoj sigurnosti, ulogu islama kao partnera u novom konceptu globalne sigurnosti kao i nove strategije islamskog militantnog radikalizma i američkog hegemonizma.

Svoja razmatranja sigurnosne problematike u ovoj knjizi N. Bašić završava šestim poglavljem, naslovljenim «**Novi koncepti sigurnosne politike**», koje je na izvjestan način sinteza njegovih prethodnih razmatranja. Malo neobično, ali opravdano, on svoja razmatranja završava (a ne počinje, kao što je to uobičajeno) definiranjem sigurnosti, vjerovatno zato što je želio da nova definicija uslijedi analizi novih okolnosti, tj. novih prijetnji, novih nosilaca tih prijetnji i novih oblika suočavanja s tim prijetnjama. Zato on u tom kontekstu i postavlja nekoliko vrlo relevantnih pitanja kao što su: 1. Za koga sigurnost?, 2. Sigurnost - za koje vrijednosti? 3. Prijetnja od koga? 4. Kojim sredstvima ostvarivati sigurnost? 5. Ko pruža sigurnost?

U sedmom poglavlju, koje nosi naziv «**Potencijalna struktura globalne moći kao nova matrica sigurnosti**», autor Džemal Hatibović daje svoju definiciju moći i navodi njene glavne elemente, a onda pravi jednu originalnu podjelu država svijeta na četiri skupine: 1) najkompletnije supersile (to su samo SAD), 2) djelimične supersile (Rusija, Kina, Japan, Francuska, Velika Britanija, Vatikan, Saudijska Arabija i Indija), 3) velike sile i 4) ostale države. Predviđajući najvjerovatniju dalju evoluciju strukture globalne moći u naredna dva desetljeća, on smatra da samo Evropska unija i

Kina imaju mogućnost da postanu znatno potpunije supersile i tako budu moćni suparnici SAD, koje su danas najkompletnija supersila, jer raspolazu ključnim elementima supermoći (vojska, tehnologija, ekonomija, teritorija, stanovništvo), a jedina su supersila samo u domenu klasičnih oružanih snaga //!. Autor smatra da nam ideal ne treba biti ni unipolaran, ni bipolaran, ni multipolaran, već svijet ravnopravnih država, bez obzira na njihovu veličinu i moć.

Vrlo kvalificirano izlaganje problematike globalne ekološke i zdravstvene sigurnosti sadrži osmo poglavlje, u obradi Pitera Stoetta, koje nosi naslov «**Globalna ekosigurnost, bolesti, ekologija i migracije stanovništva**». Posebne odjeljke u okviru ovog poglavlja autor je posvetio pitanjima utjecaja epidemija neizlječivih bolesti na globalnu zdravstvenu i ukupnu sigurnost, zatim pitanjima globalnog narušavanja životne sredine, posebno, krčenja šuma i erozije zemljišta, smanjivanja biodiverziteta, međunarodnog, tj. prekograničnog narušavanja i međunarodne zaštite životne sredine, stava prema genetski modificiranim živim bićima, izbjeglica i njihove međunarodne zaštite itd. U cjelini gledano, ovo je jedan vrlo instruktivan tekst.

Također je vrlo poučan tekst u devetom poglavlju Duška Vejnovića, s naslovom «**Nasilje, dijalog i tolerancija**», u kome autor prvo izlaže karakteristike ključnih procesa u savremenom svijetu, posebno onih u Evropi, utjecaj globalizacije na organizirani kriminal i njegove oblike i metode. U posebnim odjeljcima možemo naći čitavu lepezu vješto odabranih definicija terorizma i terorista i njihovih organizacija, opisa strukture i funkcioniranja ovih organizacija kao i njihovih standardnih akata i efekata ovih akata na životnu sredinu kao i izlaganja najefikasnijih metoda sprječavanja terorizma.

U desetom poglavlju, koje nosi naziv «**Govor mržnje kao prijetnja sigurnosti**», Daniel C. Kramer istražuje same korijene niza pojedinačnih i kolektivnih pojava mržnje, koje teško ugrožavaju sigurnost. Govor mržnje – smatra autor – ne samo da može biti direktna prijetnja regionalnoj sigurnosti već i ličnoj sigurnosti građana i ozbiljno ugroziti psihičko zdravlje kako ugrožene grupe tako i onih koji mrže.

U zajedničkom radu troje autora: Dejvida Geca, Amala Kavara i Veronike Vard, sadržanom u jedanaestom poglavlju ove izuzetne knjige, koje nosi naslov «**Ispravljanje nepravde u eri terorističkog rata**», prvo se navode kriteriji koje SAD koriste u određivanju svoje podrške pojedinim grupama u svijetu, a to su: priroda akcija određene grupe, utjecaja tih aktivnosti na strateške interese SAD, stavovi domaćeg i svjetskog javnog mnijenja sa posebnim osvrtom na veliku promjenu prioriteta i specifične težine svake vrijednosti koja čini sadržaj nacionalnog interesa SAD. Posebni

odjeljci posvećeni su politikama poboljšanja stanja i rješavanja sukoba koji su u toku kao i osiguravanju puteva i resursa za susrete strana u sukobu, osiguravanju čuvara mira, izboru sredstava utjecaja na pojedine aktere, posebno, osiguravanju ekonomske pomoći itd.

Pisac dvanaestog poglavlja, Tejlor Sibolt bavi se pitanjem **«Šta čini humanitarne vojne intervencije uspješnim?»** procjenjujući da sve veći broj ljudi prihvaća ideju da su osnovna ljudska prava važnija od suverenosti država, nastojeći pri tome da ustanovi determinante uspjeha i neuspjeha takvih intervencija. On se posebno osvrće na građanski rat, banditizam i glad u Somaliji i navodi procjene efekata humanitarnih intervencija širom svijeta u pogledu spašavanja ljudskih života, objašnjava uzroke razlika u tim efektima i posebno se osvrće na genocid u Ruandi. On upoređuje dosadašnje humanitarne intervencije i završava zaključkom da je u većini savremenih konflikata bitna hrana i oružje, a civili glavne mete kao i da će se humanitarne intervencije i u budućnosti rijetko preduzimati, jer su kontroverzne, teške i opasne.

U trinaestom poglavlju, u prilogu Mustafe Kibaroglua **«Promjena sigurnosnog okruženja i koncept odvrćanja»** u središtu pažnje su dva prevrata u konceptima i praksi odvrćanja, tj. prijelaz sa klasičnog odvrćanja, zasnovanog na moći konvencionalnih oružanih snaga, koje se pokazalo neefikasnim, na nuklearno odvrćanje, koje se pokazivalo vrlo efikasnim sve do 11. septembra 2001. godine, kada dolazi do novog prevrata, tj. kada se efikasnost nuklearnog odvrćanja dovodi u pitanje s obzirom na okolnost da sada prijetnja sigurnosti potječe od međunarodnih terorističkih organizacija, koje tajno i difuzno djeluju, koje svoje članstvo regrutiraju u mnogim zemljama, uključujući tu i one prijateljske. Stoga se analiza prijetnji sigurnosti, po mišljenju autora, mora spustiti na niži nivo, a kao najvažniji i najefikasniji instrument borbe protiv ne-državnog terorizma on smatra obavještajne službe i njihovu međunarodnu saradnju.

Posljednje, četrnaesto poglavlje, autora Patrika Lemana, nosi naziv **«Jedan aspekt rješavanja problema i upravljanja konfliktima»**. Autor na početku rada navodi razne definicije sukoba, zatim daje i svoju, obrađuje karakteristike raznih konflikata, njihovu eskalaciju i deeskalaciju, karakteristike procesa prevencije i rješavanja sukoba na razne načine, iznoseći pri tome bogata međunarodna iskustva, obilje ideja i jasne prijedloge šta da se čini kako bi se konflikti izbjegli, a kada izbiju, kako ih na optimalan način okončati.

Iz gornjih izlaganja proistječe jasan zaključak da je ova knjiga, po svom autorskom sastavu, po multidisciplinarnom pristupu, po originalnosti i bogatstvu novih ideja, po savremenosti i aktuelnosti nalaza i preporuka, jedno izuzetno zanimljivo, vrijedno i korisno djelo. Pisali su je autori sa dvostrukim iskustvom – istraživačkim i pedagoškim, pa je zato istovremeno

i naučno djelo i udžbenik. Ova knjiga je jedinstvena u mnogim pogledima. Kvalitet obrađenih tema su joj najbolja preporuka, ne samo za studente studija Sigurnosti na Fakultetu političkih nauka i Fakultetu kriminalističkih nauka, već i specijalistima iz ove oblasti, koji rade u različitim sigurnosnim službama u našoj zemlji.